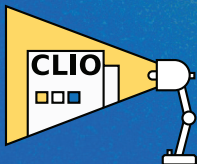

*Challenging Hostile Views
and Fostering Civic Competences*

Kako zagovarati
demokraciju i
toleranciju

Projekt je sufinanciran
iz sredstava Erasmus+
Europske unije

PROJEKTI PARTNERI

 Institut für
Didaktik der Demokratie

 Leibniz
Universität
Hannover

Institut für Demokratie
Leibniz Universität Hannover,
Germany
www.idd.uni-hannover.de/en

Technical school Nikola Tesla,
Vukovar,
Croatia
www.ss-tehnicka-ntesla-vu.skole.hr

Zespół Szkół Poligraficznych,
Warsaw,
Poland
www.zspoligraf.pl

Warsaw Centre for Socio-Educational
Innovation and Training,
Warsaw,
Poland
www.wcies.edu.pl

Nansen Dialogue Centre, Osijek,
Croatia
www.ndcosijek.hr

Demokratiezentrum **Wien**
www.demokratiezentrum.org

Demokratiezentrum Wien,
Österreich
www.demokratiezentrum.org

CLIO

Izazov borbe protiv negativnih ideologija i razvoj građanskih kompetencija –

Kako odgovoriti na govor mržnje i diskriminaciju u školama?

Namijenjeno nastavnicima i djelatnicima srednjih škola.

Projekt je sufinanciran
iz sredstava Erasmus+
Europske unije

Sva prava pridržana. Preuzimanje dijela ili cjelokupnog sadržaja publikacije dozvoljeno je u obrazovne i druge nekomercijalne svrhe pod uvjetom da se u svakoj reprodukciji navede izvor:
Erasmus + projekt CLIO.

SADRŽAJ

Situacija u Hrvatskoj	6
Govor mržnje.....	8
Diskriminacija	10
U školskom okruženju.....	11
Zašto smo pasivni promatrači i ne reagiramo?.....	12
Uloga škole odnosno zašto trebamo reagirati?.....	13
Kako reagirati na govor mržnje / diskriminatornu izjavu?	14
Na što se još mogu pozvati?	16
Što činiti da se govor mržnje i diskriminacija ne dogode?.....	18
Za one koji žele znati više	20
Reference	21
O clio projektu	22

U ovoj brošuri pronaći ćete odgovore na sljedeća pitanja:

- Što je govor mržnje i diskriminacija, kako ih prepoznati?
- Zašto je važno reagirati u slučajevima neprimjerenog ponašanja?
- Kada je moguće i iznad svega potrebno zauzeti stav protiv određenih izjava ili ponašanja učenika, roditelja ili kolega?
- Koje su pravne (i druge) osnove u pozadini vašeg pristupa i djelovanja?
- Preventivni pedagoški pristupi - kako prevenirati govor mržnje i diskriminaciju?
- Gdje potražiti savjet ili dodatnu edukaciju ukoliko osjećate da vam je potrebna?
- Što još projekt Clio može ponuditi?

SITUACIJA U HRVATSKOJ

Zadnjih godina svjedoci smo porasta govora mržnje i diskriminirajućeg govora u europskim društvima, a tako i kod nas.

Egzistencijalna nesigurnost, nasljeđe rata, politička situacija i društveno okruženje uvjetovali su porast rodnog konzervatizma i nacionalizma te sve otvorenijeg izražavanja negativnih stavova prema različitim društvenim skupinama.

Zadnje Izvješće pučke pravobraniteljice (ožujak 2019.)¹ govori o brojnim slučajevima diskriminacije, govora mržnje, čak i fizičkog nasilja kojem su izloženi pripadnici manjina u Hrvatskoj (posebno romske i srpske nacionalne manjine) te stigmatizaciji i socijalnom otklonu prema migrantima.

---

1 Izvješće pučke pravobraniteljice za 2019. godinu
<https://www.ombudsman.hr/hr/izvjescia-puckog-pravobranitelja/>

Istraživanje mladih u Hrvatskoj Zaklade Friedrich Ebert 2018./2019.¹ pokazalo je:

- u odnosu na 2012. među mladima je ojačala nacionalna isključivost,
- visoku socijalnu distancu prema homoseksualnim osobama i pripadnicima manjina
- samo 16 posto mladih prihvatilo bi romsku obitelj za susjede,
- samo 37 posto mladih prihvatilo bi homoseksualne osobe za susjede.

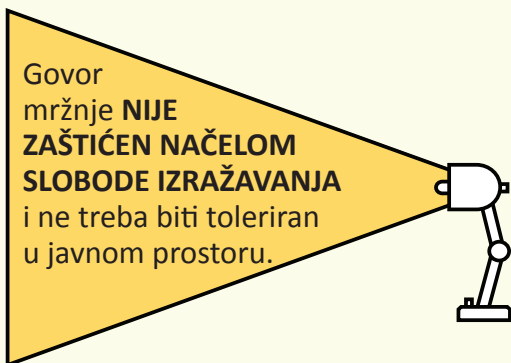
Društvena klima i okruženje prelijevaju se u škole. Diskriminatorni govor, a onda i ponašanje prisutan je i u svakodnevnom životu škole.

---

1 Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019. Zaklada Friedrich Ebert (FES)

GOVOR MRŽNJE

- ▶ je svaki oblik izražavanja koji širi, potiče, promiče ili opravdava rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam i druge oblike mržnje temeljene na netoleranciji,
- ▶ uključuje i netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminacijom ili neprijateljstvom prema manjinama, imigrantima ili ljudima imigrantskog porijekla,
- ▶ može bit verbalan i neverbalan (uključuje izričaje poput gesti, slika, znakova, simbola, grafita i sl.)
- ▶ usko je povezan s postojanjem predrasuda i diskriminacije, naziva se još i diskriminatorni govor.

Govorom mržnje smatra se i:

- ▶ negiranje ili umanjivanje zločina Holokausta i drugih nacističkih ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti, isticanje nacističkih simbola, zastupanje nacističkih ideja i sl.,
- ▶ okrivljavanje određenih skupina za različita društvena zla, npr. “homoseksualaca za širenje nemorala i boleština“,
- ▶ izravno poticanje na različite vrste diskriminacije prema određenim društvenim skupinama, npr. nagovaranjem da se pripadnici određenih skupina ne zapošljavaju, uskraćivanje davanja usluga i
- ▶ otvorene prijetnje žrtvama različitim vrstama nasilja, poticanje na nasilje, ohrabivanje i provociranje osjećaja neprijateljstva i mržnje da bi ih se potaknulo na fizičko nasilje prema njima,
- ▶ isticanje i nošenje određenih simbola, često povezanih s određenom grupom ili osobom koja promovira diskriminatorne stavove.

“Dešifrirajte kodove”
– pomoću instaliranja
aplikacije naučite
prepoznati kodove i
njihovo značenje.

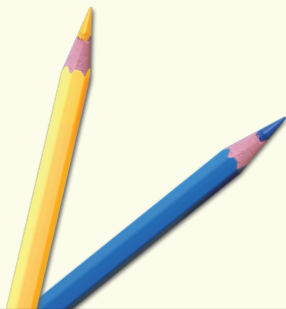
DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je ponašanje usmjereno protiv pripadnika neke skupine kojim osporavamo njegovu ravnopravnosti u svim oblicima socijalnog života.

Diskriminirana osoba je ona koju se stavlja u nepovoljniji položaj zbog jedne ili više osobnih karakteristika (spol, boja kože..) ili zbog pripadnosti nekoj od društvenih grupa (nacionalnost, vjeroispovijest, zanimanje, socijalni status).

Razlozi koji dovode do diskriminacije su stereotipi, predrasude, neinformiranost o društvenim grupama izloženim diskriminaciji, strah od nepoznatog i potreba da se prevlada vlastiti osjećaj niže vrijednosti.

Verbalno uznemiravanje često je prethodnik i fizičkoj agresiji.

U ŠKOLSKOM OKRUŽENJU

Osim diskriminacije, na etničkoj i vjerskoj osnovi ili na osnovi seksualne orijentacije, među učenicima je prisutna i rodna diskriminacija, te diskriminacija djece koja dolaze iz obitelji slabijeg socioekonomskog statusa i djece s posebnim potrebama.

Govor mržnje i/ili diskriminacija najčešće se javlja u obliku:

- ruganja i podsmjehivanja
- „loših“ šala
- viceva
- pogrdnog nazivanja imenima
- klevete ili prijetnji
- pisanja grafita
- isticanja simbola

U veljači 2019., u srednjoj školi u Zadru, nakon fizičkog nasilja nad djevojkom, uz diskriminaciju na etničkoj osnovi, ravnatelj škole priznao je da „postoji govor mržnje i diskriminacija na etničkoj osnovi“, ali je negirao nasilje nazvavši ga „incidentom bez ikakvog rizika“.

ZAŠTO SMO PASIVNI PROMATRAČI I NE REAGIRAMO?

Kada se situacija govora mržnje i diskriminacije pojavi u razredu, školskom okruženju pa i u drugim životnim situacijama, često ne odreagiramo. Razlozi mogu biti:

- osjećaj nelagode i srama
- osjećaj nekompetentnosti („Ja to ne znam riješiti.“)
- osjećaj nemoći („Ako i reagiram, to je samo kap u moru.“)
- strah od eskalacije sukoba
- odricanje od odgovornosti („To nije moja dužnost.“)
- utjecaj kolega („Hoće li me kolektiv podržati?“)
- socijalni pritisak („Hoću li dobiti podršku okoline?“)

ULOGA ŠKOLE odnosno ZAŠTO TREBAMO REAGIRATI?

Uz obrazovnu, škola ima važnu odgojnu ulogu, a **nastavnici su važan korektiv učeničkih stavova i ponašanja** koja se primarno stječu u obitelji, u komunikaciji i druženju s vršnjacima te pod utjecajem okoline i medija.

Uloga škole i nastavnika je i u informiranju učenika o aktualnim društvenim zbivanjima, te, također, u korektivu nepoželjnih situacija, **osiguravajući siguran prostor učenicima za dijalog i formiranje vlastitih stavova, uz razvoj građanskih kompetencija.**

Ukoliko nastavnici i/ili školsko osoblje olako prelaze preko diskriminacije i govora mržnje, to uzrokuje:

- ponavljanje ponašanja i eventualnu eskalaciju prema fizičkom nasilju jer se šutnja tumači kao prešutno odobravanje,
- stvara se neprijateljska klima unutar škole u kojoj učenici koji su izloženi govoru mržnje ili diskriminaciji vjerojatno neće potražiti pomoć i zaštitu.

KAKO REAGIRATI NA GOVOR MRŽNJE / DISKRIMINATORNU IZJAVU?

- pokažite / recite da vam takva izjava smeta
- reagirajte /zaštite osobu koja je izložena govoru mržnje i/ili diskriminaciji,
- ispitajte pozadinu izjave ili ponašanja - moguće je da je izjava izrečena iz neznanja / nepromišljenosti / nelagode,
- pozovite se na zakone i/ili pravila škole,
- prema osobi koja ju je izrekla ne reagirajte bijesom i ljutnjom,
- ukoliko niste u mogućnosti osigurati vrijeme za dijalog u tom trenutku, dogovorite vrijeme i mjesto, odgodite – ali ne zaboravite!,
- pokušajte riješiti situaciju unutar razreda, a ukoliko to nije moguće ili se situacija ponavlja uključite stručnu službu škole, a po potrebi i ravnatelja i roditelje.

Kada se radi o govoru mržnje, mnogi nastavnici, osim što ne znaju kako odgovoriti u trenutku kada se takva situacija događa, ne znaju kome se i na osnovu čega obratiti za pomoć i podršku te koja su zakonska uporišta i eventualne pravne/proceduralne osnove za djelovanje.

Školski pravilnici, iako mogu varirati od jedne do druge odgojno-obrazovne ustanove, uglavnom sadržavaju uredbe koje se tiču pravila i odredbi koje uključuju zabranu diskriminacije, a često imaju naznaku kako škola podržava nultu toleranciju prema svakoj vrsti nasilja.

Etički kodeks škole po načelima autonomnosti, digniteta svake osobe, pravednost i jednakosti jamči zaštitu od diskriminacije i govora mržnje, te se Etičkom povjerenstvu prijavljuje svaki slučaj diskriminacije i govora mržnje.

NA ŠTO SE JOŠ MOGU POZVATI?

Ustav RH (članak 3) navodi: „Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova .... poštivanje prava čovjeka ... najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske“.

Članak 1. Opće deklaracije o ljudskim pravima kaže „Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima“, a u članku 2. „Svako me pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez ikakve razlike glede rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti.“

Nacionalni okvirni kurikulum kao jedno od osnovnih načela navodi interkulturalizam – razumijevanje i prihvaćanje kulturalnih razlika kako bi se smanjili neravnopravnost i predrasude prema pripadnicima drugih kultura, a u odgojno-obrazovnim ciljevima stoji: odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima i obvezama djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i snošljivost te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskomu razvoju društva.

Ukoliko zakažu mehanizmi unutar škole, važno je znati da zaštitu od govora mržnje i diskriminacije jamči **Zakon o suzbijanju diskriminacije Republike Hrvatske, te Kazneni zakon Republike Hrvatske (čl. 325) koji regulira javno poticanje na nasilje i mržnju.**

DISKRIMINACIJA I GOVOR MRŽNJE MOGU SE ANONIMNO PRIJAVITI:

pučkoj pravobraniteljici, koja je kao opunomoćenica Hrvatskoga sabora za zaštitu i promicanje ljudskih prava i sloboda središnje tijelo za suzbijanje diskriminacije.

<https://www.ombudsman.hr>

Putem web stranice:

<https://www.dostajemrznje.org/>

Cilj stranice je pružiti, u potpunosti anonimno, građanima i građankama mogućnost da prijave sve učestalije poruke mržnje, diskriminatorne i sve ostale neprihvatljive poruke koje se danas mogu uočiti u obliku grafita, zabranjenih simbola, neprimjerenog skandiranja na stadionu, širenja govora mržnje putem društvenih mreža, medija ili javnih skupova.

ŠTO ČINITI DA SE GOVOR MRŽNJE I DISKRIMINACIJA NE DOGODE?

Prevenција je učinkovitija nego kažnjavanje, no zahtjeva dugotrajniji, uporan i sustavan rad i okruženje (kako školsko, tako i društveno) koje taj rad podržava i cijeni.

Odgojna komponenta škole odvija se svakodnevno, ne samo na satu razrednika ili kroz međupredmetne teme, već na svakom satu i u svakoj interakciji učenika, nastavnika i drugih zaposlenika škole.

Mnogi postojeći i objektivni razlozi (preopterećenost sadržajima i satnicom, vježbama i stručnom praksom, organizacija rada, nezadovoljeni uvjeti rada, nedovoljna educiranost i kapaciteti nastavnika u provedbi ovih tema) ne mogu i ne smiju biti izgovor za nedjelovanje u situacijama govora mržnje i diskriminacije u školi.

Primjeri aktivnosti i preventivnog djelovanja:

- osvještavanje o problemu/informiranje o važnosti odgovora na govor mržnje i diskriminaciju u razredu, u cijeloj školi, među svim učenicima, nastavnicima i zaposlenicima škole,
- radionice na temu stereotipa, predrasuda i diskriminacije – iskustveno učenje i razvoj empatije,

- organizirati školski projekt na temu različitosti i prevencije diskriminacije,
- obilježavanje značajnih datuma (Međunarodni dan tolerancije, Dan žena, Svjetski dan Roma, Međunarodni dan borbe protiv homofobije, Dan materinjeg jezika, Svjetski dan izbjeglica, Međunarodni dan za eliminaciju rasne diskriminacije..),
- poticati uključivanje roditelja u pripremu i provedbu aktivnosti,
- poticati/ohrabrivati i otvarati dijalog o teškim i kontroverznim temama u školi/zajednici/društvu, stvarajući pri tome „siguran prostor“ za raspravu,
- upoznavanje s propisima, pravilnicima i Etičkim kodeksom,
- ukoliko još nisu, u Školski pravilnik ili Etički kodeks škole unijeti odredbe o zabrani govora mržnje i diskriminaciji s jasnim pravilima postupanja u odgovoru,
- omogućiti povjerljivu komunikaciju između osobe koja je izložena diskriminaciji/govoru mržnje i djelatnika škole (kojoj se može obratiti, npr. Etičko povjerenstvo).

ZA ONE KOJI ŽELE ZNATI VIŠE

Znam, razmišljam, sudjelujem Priručnik za nastavnike u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja

<http://goo.hr/wp-content/uploads/2014/04/GOO-prirucnik-za-nastavnike.pdf>

Što je interkulturno obrazovanje? Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike https://bib.irb.hr/datoteka/869114.CMS_prirucnik_final.pdf

Medijska pismenost, Portal za razvoj medijske pismenosti roditelja i djece;

<https://www.medijskapismenost.hr/>
<https://www.medijskapismenost.hr/sloboda-izrazavanja-i-govor-mrznje-gdje-je-granica/>

Materijali i publikacije GOOD inicijative za škole

<http://goo.hr/materijali-i-publikacije-good-inicijative-za-skole/>

Put prema ljudskim pravima; Teorija i praksa zaštite ljudskih prava

<https://www.most.hr/Lokalne%20pric%CC%8Ce%20-%20Put%20prema%20ljudskim%20pravima-ad5652c21.pdf>

REFERENCE

Izvešće pučke pravobraniteljice za 2019. godinu <https://www.ombudsman.hr/hr/izvjesca-puckog-pravobranitelja/>

Istraživanje mladih u Hrvatskoj 2018./2019. Zaklada Friedrich Ebert (FES) https://www.fes-croatia.org/fileadmin/user_upload/FES_JS_KROATIEN_CROAT_WEB.pdf

GOOD Inicijativa <http://goo.hr/good-inicijativa/>

Medijska pismenost, Portal za razvoj medijske pismenosti roditelja i djece; <https://www.medijskapismenost.hr/> <https://www.medijskapismenost.hr/sloboda-izrazavanja-i-govor-mrznje-gdje-je-granica/>

Kuća ljudskih prava: Govor mržnje i neprihvatljiv govor, Zagreb, rujan 2016. https://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2017/05/govor_mrznje_vodic_final.pdf

OPĆA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA

http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/081210_deklaracija_ljudska_prava.pdf

Nacionalni kurikulum Republike Hrvatske za predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/125>

Kazneni zakon RH; Javno poticanje na nasilje i mržnju; Članak 325. <https://zakonipropisi.com/hr/zakon/kazneni-zakon/325-clanak-javno-poticanje-na-nasilje-i-mrznju>

Projekt CLIO - “Izazov borbe protiv negativnih ideologija i razvoj građanskih kompetencija – Dobre ideje za nastavnike srednjih škola”

Projekt suradnički provode Institut za demokraciju Sveučilišta Leibniz iz Hannovera, Tehnička škola Nikole Tesle iz Vukovara, Nansen dijalog centar Osijek, Centar za društvene i obrazovne inovacije iz Varšave, Strukovna škola Jozef Pilsudski iz Varšave te Centar za demokraciju iz Beča.

Interdisciplinarni tim stručnjaka iz Austrije, Njemačke, Poljske i Hrvatske zajednički će izraditi materijale za nastavnike, stručne suradnike i djelatnike srednjih škola, s ciljem educiranja o načinu na koji nastaju ideologije nejednakosti (antisemitizam, seksizam, rasizam...) te jačanja kapaciteta i podrške nastavnicima u profesionalnom dogovoru na antidemokratske tendencije (diskriminirajući govor i ponašanje, govor mržnje) među učenicima ili u školi.

Projekt je financiran iz Erasmus + programa KA202 strateškog partnerstva u području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja.

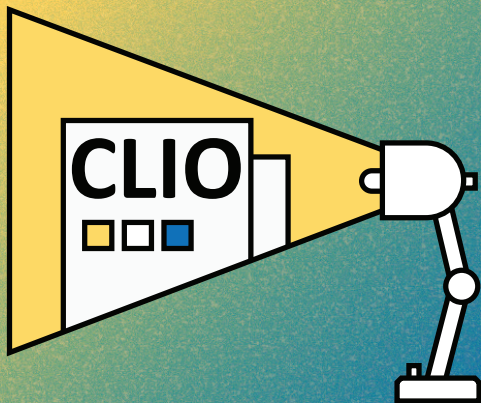
Projekt Clio ima za cilj razviti model edukacije i materijale namijenjene profesorima i zaposlenima u srednjim školama koji će omogućiti:

- ▶ širenje znanja o načinu na koji nastaju ideologije nejednakosti (antisemitizam, rasizam...),
- ▶ jačanje kapaciteta nastavnika u odgovoru na situacije govora mržnje i diskriminaciju s kojom se susreću u svojim školama.

Profesori, ravnatelji i drugi zaposlenici škole trebaju moći reagirati na govor mržnje i diskriminatorno ponašanje u školama, zaštititi svoje učenike i djelatnike škole i zalagati se za demokratske vrijednosti i toleranciju prema drugima i drugačijima.

Aktivnosti projekta usmjerene su na izradu aplikacije, podcasta i edukativnih modula za profesore te umrežavanja škola s institucijama, udrugama i drugim obrazovnim ustanovama koje mogu biti podrška u razvijanju i jačanju demokratske škole.

Projekt se provodi od studenog 2019. do travnja 2022. godine, a financiran je iz Erasmus + programa KA202 strateškog partnerstva u području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja.

KONTAKT

www.clio-project.eu

www.facebook.com/ClioProject

Projekt je sufinanciran
iz sredstava Erasmus+
Europske unije

Ovaj je projekt financiran uz potporu Europske komisije. Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Nansen dijalog centra i Tehničke škole Nikola Tesla iz Vukovara i ne odražavaju nužno stajalište Europske komisije.
Referentni broj projekta: 2019-1-DE02-KA202-006185